

ЛІТЕРАТУРА

1. Высшее образование в СССР. Статистический сборник. – М. : Госстатиздат, 1961. – 255с.
2. Довідка з питань учбової, методичної та науково-дослідної роботи в вищих учбових закладах, підлеглих МВО УРСР. ЦДАВОВУ. – Ф.№ 4621. – Оп. №1. – Спр. № 129.– АРК. 12.
- 3.Информация о работе аспирантуры при высших учебных заведениях и научно-исследовательских учреждениях на 1 января 1954 года в Украинской ССР. ЦДАВОВУ. – Ф.№ 4849. – Оп. №1. – Спр. № 2549. – АРК. 44.
- 4.Красножон Н. Г. Загальноосвітня школа України в контексті суспільно-політичного життя (1943–1953 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. Наук : спец. 07.00.01 “Історія України” / Н. Г. Красножон. – К., 2002. – 17 с.
- 5.Міністерству вищої освіти УРСР. Доповідна записка про роботу вищих навчальних закладів при Міністерстві культури УРСР згідно перспективного плану 1958 – 1965 рр. ЦДАВОВУ. – Ф.№ 5116. – Оп. №12. – Спр. №194. – АРК. 63.
- 6.Приказы Управления по делам высшей школы при Совете Народных Комиссаров УССР за 1944 г. (3 августа – 31 декабря). ЦДАВОВУ. –Ф.№ 4849. – Оп. №1. – Спр. № 5. – АРК. 91.
7. Стенограма наради викладачів сусп. наук у м. Харкові з питань методики викладання. 1955 р. ЦДАВОВУ. – Ф.№ 4621. – Оп. №1. – Спр. №22. – АРК. 27.
8. Стенограмма совещания директоров высших учебных заведений с Министерства высшего образования СССР от 18 февраля 1957 г. ЦДАВОВУ. – Ф.№ 4621. – Оп. №1.–Спр.№81. – АРК.28.
- 9.Сергійчук О.М. Вища школа України в умовах лібералізації суспільного життя 1953 – 1964 рр. : дис.... канд. іст. Наук : 07.00.01/ Олена Миколаївна Сергійчук. – Переяслав-Хмельницький, 2002. – 229 с.
10. Сидорчук Т. Г. Підготовка наукових та науково-педагогічних кадрів через аспирантуру в Україні (1920 – 1970 рр.) : дис.... канд. іст. Наук : 07.00.01 / Сидорчук Тетяна Геннадіївна. – Запоріжжя, 1998. – 193 с.
11. Чуткерашвили Е. В. Развитие высшего образования в СССР / Е.В.Чуткерашвили. – М. : Высш. школа, 1961. – 357 с.

УДК 371.134:37.091.33:001.4

О. Є. Гриджук,

кандидат філологічних наук, доцент
(Національний лісотехнічний
університет України)

**СИСТЕМА ВПРАВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ВНЗ ЛІСОТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ**

Головним завданням навчання української мови у вищому навчальному закладі нефілологічного профілю є його фахова спрямованість, що ґрунтується насамперед на чіткому врахуванні потреб студентів у подальшому оволодінні спеціальними знаннями та навичками. Специфіка майбутньої діяльності

накладає відбиток на зміст, мету, підходи та принципи формування мовно-комунікативної компетентності студентів лісотехнічного профілю засобами української мови як важливого компонента професійної підготовки майбутніх фахівців у складних умовах сучасного ринку праці.

Оскільки ефективність розвитку фахово орієнтованої мовнокомунікативної компетентності студентів залежить не лише від сукупності спеціальних знань, то особливої значущості набуває створення методичної системи становлення українськомовної особистості майбутнього працівника лісопромислової галузі.

У процесі навчання студентів лісотехнічного профілю ми спираємося на комунікативний підхід до формування мовнокомунікативної компетентності як на основний підхід з метою навчання студентів української мови в курсах “Українська мова за професійним спрямуванням” та “Фахова термінологія”.

Мовознавці трактують комунікацію як цілеспрямований процес інформаційного обміну між двома й більше сутностями за допомогою певної семіотичної системи [8, с. 552]. Ми вважаємо комунікацію процесом усного та/або письмового спілкування, що полягає в отриманні професійно значущої інформації та її сприйнятті.

Комунікативно орієнтоване навчання передбачає формування в студентів мовнокомунікативної компетентності, тобто умінь і навичок правильно використовувати українську мову в різноманітних ситуаціях ділового та професійного спілкування. Важливою ознакою фаховості спеціаліста будь-якого профілю є засвоєння й правильне використання термінологіки, адже ці знання вкрай необхідні студентам для подальшої успішної самореалізації в науковій сфері та професійній діяльності.

У сучасних лінгводидактичних розвідках визначаються актуальні проблеми навчання української мови студентів нефілологічних закладів вищої школи. Формуванню мовнокомунікативної компетентності студентів присвячені праці О. Горошкіної, І. Дроздової, Л. Знікіної, К. Климової, О. Ковтун, Л. Мацько, В. Пасинок, М. Пентиліюк, О. Селіванової. Проблему типології вправ у методиці навчання іноземних мов досліджували Н. Гез, Ю. Пассов, Л. Федоренко, С. Шатилов, в українській лінгвометодиці ці питання розглядали З. Бакум, О. Біляєв, А. Загнітко, І. Кочан, В. Мельничайко, М. Пентиліюк, К. Плиско, О. Семенов, Т. Симоненко та інші науковці.

Метою статті є загальна характеристика системи вправ для формування професійної мовнокомунікативної компетентності студентів вищих навчальних закладів лісотехнічного профілю в курсах “Українська мова за професійним спрямуванням” (“УМПС”) та “Фахова термінологія” (“ФТ”).

Загалом вправа в лінгводидактиці трактується як “спеціально організоване завдання, метою якого виступає формування мовних (мовленнєвих) навичок та умінь учнів, а також майбутнє їхнє удосконалення” [2, с. 142].

І. Кочан та Н. Захлюпана визначають вправу як систему “усних чи письмових робіт, спрямованих на засвоєння теоретичного матеріалу, формування мовних та мовленнєвих умінь і навичок та перевірку якості засвоєння” [4, с. 82].

Дослідники пропонують формувати мовленнєві навички не в мовних, а в

умовно-мовленнєвих вправах, що імітують мовленнєву комунікацію, тому що мовленнєві навички формуються в мовленнєвій діяльності, а не поза нею [11]. Вправи мають відповідати таким вимогам: бути природно мотивованими і комплексними; побудованими на зв'язному мовленнєвому матеріалі (монологічному чи діалогічному, усному чи письмовому); спрямованими на розвиток комбінаційних мовленнєвих умінь шляхом створення необхідних умов для творчого використання засвоєних мовних засобів у всіх видах мовленнєвої діяльності (слуханні, говорінні, читанні); враховувати специфіку кожного з видів мовленнєвої діяльності, задля розвитку якого вони створені [11]. С. Шатилов розмежує немовленнєві та мовленнєві типи вправ з подальшим їх поділом на немовленнєві (тренувальні передмовленнєві, мовні аналітичні та мовні вправи з певною мовленнєвою спрямованістю) та мовленнєві (умовно-мовленнєві (аспектно спрямовані та комплексні вправи з заданими параметрами мовленнєвої творчості) та власне мовленнєві без заданих меж мовленнєвої творчості) [11, с. 66, 68].

При розвитку мовленнєвих умінь головна увага переноситься на змістовність мовної комунікації, її природність, бо ці якості є найважливішими для мовленнєвої діяльності [11].

Доцільність використання умовно-мовленнєвих вправ для формування граматичних навичок обґрунтував Ю. Пассов, запропонувавши розгорнуту їх класифікацію за різними ознаками: складом, настановами, способом їх виконання [6]. Зокрема, дослідник за способом виконання виділяє такі вправи: "імітативні умовно-мовленнєві вправи, підстановні умовно-мовленнєві вправи, трансформаційні, власне репродуктивні" [6, с. 23-24].

Ю. Пассов, зокрема, вважає, що мовленнєві вправи спрямовані на вдосконалення навичок і розвиток мовленнєвих умінь, і виділяє в їх складі переказування, опис, висловлення думок та оцінювання [5].

М. Пентиліук та Г. Окунович серед видів вправ виділяють вправи на формування умінь і навичок, комунікативні (або мовленнєві), умовно-комунікативні (або умовно-мовленнєві) та некомунікативні (або мовні) [7]. Метою некомунікативних вправ С. Колядко вважає первинне засвоєння спеціальної лексики, до таких вправ належать аналітичні та рецептивні їх різновиди. Серед умовно-комунікативних дослідниця виділяє репродуктивні та репродуктивно-продуктивні вправи [3].

"Розвиток та динаміка мовленнєвих умінь ... студентів залежать від правильної побудови системи комунікативних вправ та завдань, в основі якої – поетапне формування визначених умінь та навичок мовної особистості студента, комплексний розвиток фахової комунікативної правності, а саме – структурних складових мовної, прагматичної, предметної та технічної компетенцій" [9, с. 244].

Т. Симоненко вважає, що "першочерговим завданням методики роботи є формування у студентів комунікативних умінь" [9, с. 245]. Запропонована авторкою система вправ репрезентує типи завдань, спрямовані на розвиток мовленнєвої діяльності студентів, зокрема:

- умінь та навичок основ мовленнєвої комунікації студентів: знати психологічні, соціолінгвістичні передумови розвитку мовних умінь; з'ясувати зміст поняття "мовленнєва діяльність та її види", "етика мовного

спілкування” тощо;

- розвитку активного словника студентів як базової складової предметної компетенції;

- аналізу текстів різних стилів, редагування чужих і власних висловлювань, трансформації, складання власних текстів у науковому, науково-публіцистичному стилях мовлення;

- умінь публічного мовлення (підготовка до виголошення промов, лінгвістичний аналіз текстів; підготовка евристичних бесід);

- розвитку усного професійного спілкування та складання навчально-наукового діалогу;

- формування репродуктивних та продуктивних видів письмових робіт (конспектування, реферування, анотування, тезування, цитування тощо);

- розвитку техніки мовлення: правильного дихання, тембру, темпу, інтонаційного оформлення, виразності усного мовлення та забезпечення високої культури мовлення, нормативності продукованих текстів [9, с. 246-247].

У навчальному процесі описану систему вправ для формування фахово орієнтованої мовнокомунікативної компетентності студентів доречно доповнити комплексом завдань для вироблення навичок правильно використовувати терміни (лексична вмотивованість, вибір правильної граматичної форми, робота зі словником, переклад термінів тощо).

Аналіз розглянутих теорій видів вправ дозволив розробити власну класифікацію з метою формування мовнокомунікативної компетентності студентів лісотехнічного профілю в процесі навчання української мови. Сучасна практика викладання “УМПС” у вищій школі вказує на доцільність застосування спеціальної системи вправ із поступовим збільшенням обсягу повідомлюваних знань та ускладненням їх змісту з метою досконалого оволодіння мовою професії.

Розроблена в процесі нашого дослідження система вправ для курсів “УМПС” та “ФТ” базується на принципах комунікативної спрямованості на майбутню професію студентів, взаємозумовленості, послідовності, доступності, повторюваності мовного матеріалу і мовленнєвих дій у процесі навчання, урахування психологічних особливостей студентів та їх мотивації, новизни й зростання складності навчального матеріалу й інтерактивності його презентації.

В основу нашої типології покладено розгалуження за трьома ознаками: *дихотомія мова – мовлення, етапи формування навичок та умінь та ступінь наближення тренувальних завдань до умов професійної мовленнєвої комунікації*. Вправи, запропоновані в курсах “УМПС” та “ФТ”, класифікуються за етапами формування лексичних навичок (ознайомлення, запам'ятовування, тренування і використання в українській мові); формуванням лексичних умінь (виділення професійно значущої лексичної одиниці, словотворення, контекстуальної здогадки, перекладу з української мови російською та навпаки); послідовністю роботи з текстом; за формою; місцем виконання; використанням сучасних засобів мультимедіа; за призначенням; за характером професійної розумової діяльності; за способом виконання тощо.

Система вправ для формування професійної мовнокомунікативної компетентності студентів у студентів лісотехнічних спеціальностей спрямована на вироблення певної сукупності навичок і передбачає

виконання таких видів завдань, зокрема це вправи для: формування мовнокомунікативних навичок; вироблення мовно-термінологічних навичок; розвитку навичок складати тексти наукового та офіційно-ділового стилів.

Серед вправ для формування мовнокомунікативних навичок виділяємо умовно-мовленнєві, власне мовленнєві та творчі (див. схема 1).

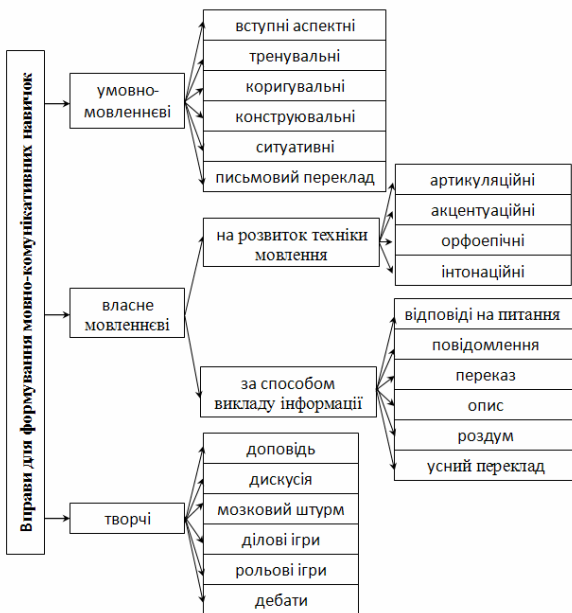

Схема 1. Вправи для формування мовнокомунікативних навичок

Умовно-мовленнєві вправи спрямовані на опанування засобами мови та комунікативними якостями, необхідними для розвитку професійного мовлення. Студента потрібно навчити стежити за власним мовленням, аналізувати й контролювати його щодо правильності слововживання, використання граматичних форм та побудови синтаксичних конструкцій. Подальший поділ умовно-мовленнєвих вправ зумовлений послідовністю формування системи мовних та комунікативних навичок у сфері майбутньої професійної діяльності.

Вступні аспекти вправи застосовуються для підвищення рівня культури мовлення студентів, зокрема правильності, чистоти, доречності, точності, логічності, виразності, розвиток словникового запасу тощо.

Призначення тренувальних вправ – закріпити мовні знання та уміння студентів для вироблення навичок правильного мовлення.

Під час виконання коригувальних вправ поєднуємо два процеси – спостереження за мовленням однокласників і виправлення помилок, зроблених у процесі комунікації.

За допомогою конструювальних вправ формуються та закріплюються уміння трансформувати конструкцію речення, розширювати чи звужувати його (наприклад, заміна складнопідрядних речень дієприслівниковими та

дієприкметниковими зворотами і навпаки, заміна складносурядних речень складнопідрядними і под.), доповнювати необхідними синтаксичними конструкціями (вставними словами, зворотами, уточнювальними членами).

Ситуативні вправи спрямовані на побудову власних висловлювань, створення та розвиток навчальних мовленнєвих ситуацій, наближених до професійного мовлення.

Формування навичок письмового перекладу – складне дидактичне завдання, сутність якого полягає в коректному, граматично і стилістично правильному переданні повного обсягу інформації без змін у змісті.

Серед власне мовленнєвих вправ виділяємо вправи на розвиток техніки мовлення та завдання, класифіковані відповідно до способу викладу інформації.

Навички артикуляції, наголошування, дикції, інтонування висловлювання у кожного студента різні, тож і вправи, застосовувані у процесі навчального спілкування для корекції недоліків усного мовлення (наприклад, спостереження за мовленням студента під час його виступу на занятті і коригування виявлених недоліків), допоможуть удосконалити риторичні уміння й навички майбутніх фахівців. Виразність мовлення та вміння акцентувати увагу співрозмовника на важливій інформації вважаємо необхідними умовами успішної комунікації.

За способом викладу інформації виділяємо такі типи вправ: відповіді на питання, повідомлення, переказ, опис, роздум, усний переклад. У процесі виконання таких завдань формуємо у студентів уміння по-різному будувати текст висловлювання залежно від типу мовлення (розповідь (експозиція, зав'язка, розвиток події, розв'язка), повідомлення (зачин (експозиція), теза, аргументи і демонстрація, висновок (антитеза) [10]), опис (відображає певну послідовність зображення ознак, що характеризують предмет висловлювання), роздум (теза, аргументи, висновки)).

Ми згодні з думкою С. Шатилова, що важливою якісною характеристикою мовленнєвих вправ загалом є „творчий характер використання засобів мови для вирішення проблемних мовленнєво-мисленнєвих завдань відповідно до мети й умов комунікації” [11, с. 70]. Саме в цьому полягає основна дидактична мета використання творчих вправ з урахуванням фахової спрямованості для формування мовнокомунікативної компетентності студентів.

До творчих вправ належать підготовка доповіді, організація та проведення дискусії, мозкового штурму, дебатів, рольові та ділові ігри. Такі завдання спрямовані на творче осмислення набутих теоретичних знань і застосування сформованих навичок та умінь у змодельованих ситуаціях фахового спілкування, а в перспективі й реальних професійних відносин.

Ефективне засвоєння фахової термінології для розвитку професійного мовлення вважаємо обов'язковою умовою і необхідною складовою формування мовнокомунікативної компетентності спеціаліста лісопромислового комплексу загалом. Види вправ для вироблення мовно-термінологічних умінь та навичок подано у схемі 2.

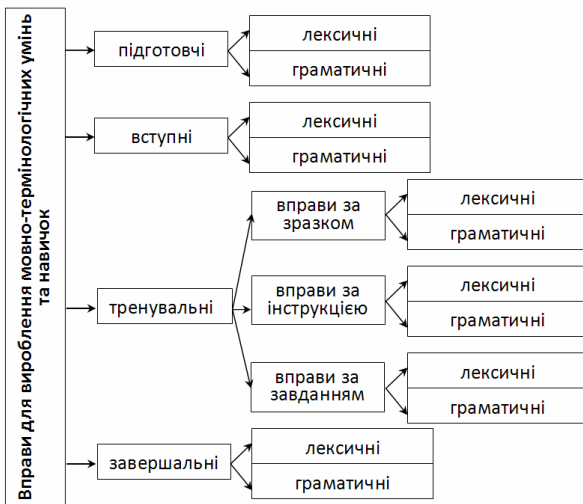

Схема 2. Вправи для вироблення мовно-термінологічних умінь та навичок

Для того, щоб навчання було успішним та ефективним, студентам необхідно ... досконало оволодіти умінням адекватно сприймати науково-навчальні тексти, чітко розмежовувати в них головну і другорядну інформацію, відтворювати їх зміст у перекодованому вигляді плану, тез, конспекту, анотації, реферувати науково-навчальну літературу, критично її оцінювати тощо [1, с. 6].

До вправ для формування умінь та навичок складати тексти наукового і офіційно-ділового стилів належать вправи на основі тексту, вправи в роботі над текстом та вправи на складання тексту (детальніша класифікація наведена у схемі 3).

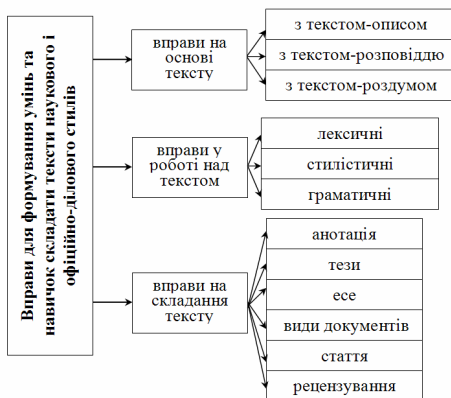

Схема 3. Вправи для формування умінь та навичок складати тексти наукового і офіційно-ділового стилів

Система вправ лежить в основі процесу навчання, визначена організованими і взаємозумовленими діями студентів, спрямованими на досягнення конкретної навчальної мети при формуванні професійно орієнтованих навичок і вмінь.

Отже, застосування описаної системи вправ сприятиме формуванню мовнокомунікативних умінь та навичок студентів, зокрема навичок слухання, говоріння, читання, побудови висловлювань різних типів, відповідного їх інтонаційного оформлення, виробленню навичок правильно використовувати терміни, працювати з текстами наукового та офіційно-ділового стилів, забезпечить належний рівень культури мовлення майбутніх фахівців загалом.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в поглибленні й удосконаленні системи вправ для вироблення мовно-термінологічних умінь та навичок у процесі навчання “Української мови за професійним спрямуванням” та “Фахової термінології” студентів вищих навчальних закладів лісотехнічного профілю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дроздова І. П. Наукові основи формування українського професійного мовлення студентів філологічних факультетів ВНЗ : моногр. / І. П. Дроздова ; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2010. – 320 с.

2. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни : у 4 т. / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – Т. 1. – 401 с.

3. Колядко С. В. Система упражнень, направленная на овладение специальной лексикой французского языка студентами неязыковых вузов (на примере подъязыка “Реклама”) [Электронный ресурс] / С. В. Колядко // Педагогическое мастерство: материалы IV междунар. науч. конф. (г. Москва, февраль 2014 г.). – М. : Буки-Веди, 2014. – С. 231-234. – Режим доступа к докум. : <http://www.moluch.ru/conf/pec/archive/100/4849/>

4. Кочан І. М. Словник-довідник з методики викладання української мови / І. М. Кочан, Н. М. Захлюпана. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – 306 с.

5. Пассов Е. И. Упражнение как средство обучения. Ч. II : учеб. пособ. / под. ред. Е. И. Пассова, Е. С. Кузнецовой. Серия “Методика обучения иностранным языкам”. № 6. – Воронеж : НОУ “Интерлингва”, 2002. – 40 с.

6. Пассов Е. И. Условно-речевые упражнения для формирования грамматических навыков : пособ. для уч. нем. яз. сред. шк. / Е. И. Пассов. – М. : Просвещение, 1978. – 128 с.

7. Пентиліук М. І. Методика навчання української мови у таблицях і схемах : навч. посіб. / М. І. Пентиліук, Т. Г. Окунович. – К. : Ленвіт, 2006. – Режим доступу до докум. : <http://www.kspu.edu/About/Faculty/PhilogyJournalizm/ChairUkrLinguistics/metodzabezpe4ennja.aspx>

8. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : підруч. / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.

9. Симоненко Т. В. Теорія і практика формування професійної мовно-комунікативної компетенції студентів філологічних факультетів : монографія / Т. В. Симоненко. – Черкаси : Вид-во Вовчок О.Ю., 2006. – 328 с.

10. Феллер М. Д. Основні вимоги до структури і тексту повідомлення

(стандарти, рекомендації) [Електронний ресурс] / М. Д. Феллер. – Режим доступу до докум. : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=127>

11. Шатилов С. Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе : учеб. пособ. для студ. фак. и ин-тов иностр. яз. / С. Ф. Шатилов. – Л. : Просвещение, 1977. – 295 с.

УДК 371.2

Г. В. Дуда,
аспірант
(Кіровоградська льотна академія
Національного авіаційного університету)

ПЕДАГОГІЧНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПІЛОТІВ У ПРОЦЕСІ ВИБЧЕННЯ ФІЗИКИ ТА МАТЕМАТИКИ

Постановка проблеми. Проблема формування фахових компетентностей пілотів стала частиною комплексної проблеми ефективності роботи, безпеки польотів, пов'язаної з людським чинником. Гостро постає питання професійної надійності льотного складу в екстремальній ситуації та вдосконалення компонентів фахових компетентностей пілотів як складової їх надійності. Різноманітність у підходах та інтерпретації понять “компетенція / компетентність”, відсутність конкретних моделей та технологій формування фахових компетентностей майбутніх пілотів зумовили потребу в створенні моделі формування фахових компетентностей майбутніх пілотів у процесі вивчення фізики та математики.

Аналіз досліджень і публікацій. У психолого-педагогічних дослідженнях моделювання вважають загальнонауковим методом, суть якого полягає у вивченні явища або об'єкта на підставі моделі, що відбиває суттєві, з погляду мети дослідження риси, якості, відношення або зв'язки оригіналу. Про це у своїх працях зазначають О. Вербицький, Є. Бережна, Б. Гнеденко, О. Киричук, О. Клименко, С. Литвиненко, Н. Мойнесюк, Л. Фрідман, В. Штофф та інші.

Мета статті – розглянути запропоновану педагогічну модель формування фахових компетентностей майбутніх пілотів у процесі вивчення фізики та математики.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури свідчить, що поняття “модель” тлумачать по-різному, проте спільним для всіх визначень є виокремлення її інформаційної моделі, оскільки її призначення – інформувати про властивості та характеристики вихідного об'єкта. Отже, ми трактуємо модель педагогічної системи процесу підготовки майбутніх пілотів як чітко визначену структуру взаємозалежних, узгоджених між собою компонентів (критеріїв) підготовки майбутніх пілотів у процесі вивчення фізики та математики в льотних навчальних закладах, в основі якої – структура навчально-пізнавальної діяльності, педагогічні умови, методи навчання тощо. Будь-який компонент не є абсолютно незалежним, а органічно взаємопов'язаний з іншими, має власне місце в загальній структурі. На нашу думку, модель має складатися з чотирьох взаємопов'язаних блоків (рис. 1).